

В'ЯЗКА СПОМИНІВ ПРО ГРИГОРІЯ НУДЬГУ

Коли говорять і пишуть про козацьке походження Григорія Антоновича Нудьги, що позначилося на його індивідуальній вдачі та науковій поставі, то, очевидно, треба мовити і про ту козацьку, – матір чи бабусю, – що привили нащадкові любов до народної пісні, української думи, великого пісенного скарбу нашого народу. Напевно, там бере свої витоки талан ученого-філолога, фольклориста і культуролога. Справді, гідний подиву дослідницький шлях ученого, його невсипуща праця, вірність науковій темі, вплетенні її у європейський та світовий контекст.

Розпочавши свої студії піснями літературного походження (кандидатська 1956 р.), Григорій Нудьга розкошував у тих перлинах лірики: від заспівної Семена Климовського «Їхав козак за Дунай», від пісень Наталки Полтавки Івана Котляревського, піснетворів Тараса Шевченка до текстів Миколи Вороного, Володимира Самійленка, Олександра Олеса (відповідно – «За Україну», «Вечірня пісня», «Сміються, плачуть солов'ї...»). Правда, пісні останніх на той час заборонялося згадувати, як і ту мазепинську «Ой, горе тій чайці...».

Так побачили світ в опрацюванні Г. Нудьги «Пісні та романси українських поетів» у 3 т. (1956–1960), «Думи» (1969), «Чумацькі пісні» (1969), «Слово і пісня» (1985), «Українська пісня у світі» (1989).

А далі, працюючи у відділі української літератури (і коли над цим відділом постійно облягали хмари), то досліджував і видавав книги в царині літературних жанрів: балада, пародія, сатира та

гумор – обсервовував цю тему в історичному та поетичному планах. Плідним було і зацікавлення вченого романтичним напрямком в українській літературі, з його орієнтацією на питоми народні джерела та історичну пам'ять, головню, звернення до усної народної творчості. Тут праця дослідника увінчалася виходом поетичних творів Л. Боровиковського (1957), В. Забіли і М. Петренка «Два поети-романтики» (1960), цих авторів «Гуде вітер вельми в полі», «Дивлюсь я на небо» і «Взяв би я бандуру». Коли ж ми в інституті розпочали досліджувати західноукраїнських романтиків, поетів «Руської Трійці», радив звернутися до праці А. Шамрая про харківську школу романтиків, філософських трактатів німецьких романтиків.

Та все ж у науковому лету Григорія Нудьги було два крила: українська пісня та дума, що увінчалася вже за незалежності «Піснею пісень» у 2 томах «Українська дума і пісня в світі» (1998), що вийшла з рамена Інституту народознавства НАН України (Р. Кирчів, Л. Сенік). Віддамо належне цій установі та упорядникам, що сповнили заповіт великого вченого.

Григорій Нудьга, як ніхто в новітні часи, розумів природу фольклорних джерел нашого народу, їх естетичну вартість і духовну неповторність народної поезії. Народні думи вважав справжнім епосом України. Любив повторювати слова Й. Г. Гердера про Україну, котра стане новою Грецією, бо тут прекрасне небо, щедра земля, вдача народу, і цей «музично обдарований народ прокинеться колись до нового життя». Так учений у результаті довголітніх трудів висвітлив процес «входження і поширення української пісні серед інших народів світу в системному історико-культурологічному плані» (Р. Кирчів).

Не ставлю своїм завданням оглядати творчого здобутку знакомитого вченого в день його славного ювілею, – багато причинків до проблеми ми почуємо сьогодні, прослухавши низку доповідей, повідомлень та споминів про Г. А. Нудьгу як ученого світового рівня, творчий доробок котрого належно не поцінований. Звертаю увагу лише на широку джерельну базу до кожного розділу цієї 2-томної праці, до того ж використана література на багатьох мовах.

Життєва дорога Григорія Нудьги завжди розходилася двома кронами: учився у двох університетах; двічі його брали на фронт;

два рази арештовували і ув'язнювали; двічі зараховували у співробітники відділення (відділу) літератури, де під пильною «опікою» системи і підступними обмовами кочубеїв у період тоталітарного лихоліття, займаючи посаду «неодмінного» молодшого наукового співробітника, зберіг ім'я чесного українського вченого-патріота, реноме непохитної особистості.

А тепер обіцяна в'язка споминів. Вражень від зустрічей, життєвих епізодів, власних оповідок Григорія Антоновича.

Прослуховування давніх «валиків» із записом співів Лесі Українки (погляньмо на програму нинішньої конференції й побачимо той апарат). Якість записів дуже слабка, звуки невиразні, мелодія співу ледь пробивається крізь шуми. Але тих, що зібралися, – не пригадую, в котрому приміщенні це відбувалося, – те дійство глибоко вражало. Григорій Антонович так бережно ставився до цих «валиків», як мати до новонародженого дитяти. Де вони нині ті «валики», де голос Лесі Українки?

Спілка письменників. Львівське відділення на вулиці Чернишевського (нині – вул. Соломії Крушельницької). Іде обговорення поезії Ігоря Калинця, здається, це була перша збірка «Вогонь Купала» (К.: Молодь, 1996). Ірина, дружина Ігоря, ще на волі. Переповнена зала. Виступи різні, переважно поверхові. Щось, як завжди, виривався у критики Володимир Яворівський. Слово бере Григорій Нудьга. Аналізував стисло, але фахово, вітав поета з успішним дебютом. Коли ми більше захоплювались поезією (програмною) «Вітер» чи «Інною», то Григорій Антонович робить наголос на таких поезіях, як: «Ікони», «Вітражі», «Килими», «Писанки», «Коструб», зрештою, «Вогонь Купала»... І тут згадує фронтовий епізод, коли група солдатів, з якими і Г. Нудьга, зупинилися на ночівлю десь у селі, в stodолі. Дослівно пригадую.

«Холод, тулимося один до одного, відчуваємо: запахло чимсь рідним, родинним. Ранком побачили, що там у куточку, прикрите соломною скулене мале телятко. І ми відчули запах вітчизни.

Щось подібне відчуваємо при знайомстві з поезією Ігоря Калинця». Я ділюсь враженням від виступу науковця з Іриною К.: «Цікаво говорив Нудьга, особливо про...телятко». Вона: «Таке кажеш – Ігорева поезія з телятами не римується!» Так могла сказати лише вона, забувши, що в І. Калинця були вірші неримовані.

Інститут суспільних наук на вул. Радянській, 24 (нині – вул. Винниченка). Відділ філософії, 1970 рік. Зараз ці дві кімнати на першому поверсі (ліве крило) відійшли до бібліотеки, відділу україніки. Я молодший науковий співробітник, щось читаю, готуюся до здачі кандидатського іспиту з філософії у самого М. М. Олексюка. В. Кондзьолка та І. Захара перекладають з латини курси професорів Києво-Могилянської академії, В. Мазур завершує кандидатську. Заходить поважно у відділ Григорій Антонович, привітався, пройшовся, заглянув до другої кімнати і сказав: «Знайте, тут сидів і працював академік Михайло Возняк». І пішов собі, побажавши нам успіхів.

• • •

До 60-річчя Григорія Нудьги Степан Трофимук, співробітник відділу літератури, публікує ювілейну статтю у варшавському «Українському календарі». Партійне бюро розглядає публікацію. Критикують автора за «вихваляння», «завищені оцінки» здобутків ювіляра (б'ють «... і в гриву»). «Ви знаєте, хто такий Нудьга?!» – «Знаю». – «Вам відомо, що до нього є запитання?» Мовчання, – «Кому давали читати статтю перед друком?» – «Нудьзі». – «І що ж він сказав?» – «Подякував». – «А що ви, товаришу Трофимук, самі думаєте про написане вами?» Відповідь: «Я перечитав свій текст, і сам не повірив, що зумів так добре написати». Як писав поет: «Відповідь – сміх».

• • •

Я вчений секретар інституту. 1973 рік. Підготував останній наказ про звільнення Г. А. Нудьги «у зв'язку з виходом на пенсію». Приходить Григорій Антонович за трудовою книжкою. Я розгублений, прибрав співчутливого вигляду. Заспокоїв мене:

«Не хвилюйтеся, не ви мене звільняєте, навіть не інститут. Ви виконали свій службовий обов'язок».

Повернувся у 1951 році Г. Нудьга із Колими (1945-1951) і в пошуках роботи подався в Інститут фольклору та етнографії (колись до війни, навчаючись в університеті, працював там, їздив у фольклористичні експедиції). Прийняв його сам директор інституту академік М. Т. Рильський. Бесіднують, як воно було там, як велося. І сказав Григорій Антонович Максимові Тадейовичу, що, на його думку, кожен українець повинен відсидіти п'ять років у тюрмі! «О, чому так багато?» – «Бо вони не так поводитися в минулому і зараз, тому заслуговують кари на такий термін». – «Та ні, аж п'ять років!» – «Так, п'ять років тюрми!». Сперечалися, дискутували. І нарешті М. Рильський каже: «Ви сиділи, я мав сидіти, поділимо цей термін на двох». Зупинилися на двох роках, хоч колишній в'язень не дуже погоджувався з таким вердиктом уявного союзника. Роботи в київському інституті для Г. Нудьги не знайшлося. Згодом опинився у Львові. І от така оповідь.

Любив з усміхом висловлюватися про смисл свого прізвища – нудьга, журба, туга. Завжди до нього, мовляв, навідувалися незгода, наvertsалася кривда. Наприклад, як член Спільки письменників на Пасічній мав дачний клаптик ґрунту, де росли кущі, дерева. Та міськрада ухвалила, щоб цю спілчанську територію відвести під забудову. Хоч ділянка Григорія Антоновича не була крайньою, та приїхала відповідна техніка і почали «з Нудьги». Повалили першими його черешні, зрізали всі дерева. І так, згадував, з ним траплялося часто.

...На схилі життя в інституті не працював, у відділ не заходив, не відвідував його. Приходив у бібліотеку, ніколи не спішив, ступав, як завжди, твердо, сідав за свій стіл, читав, робив виписки. І велася розважлива розмова між трьома: Григорієм Нудьгою, Порфиром Яременком, Андрієм Пашуком. То була не бесіда, балачка, а розрада душі – спілкування близьких людей, близьких поглядами, переконаннями, уподобаннями, спорідненою оцінкою минулого і сучасного. Так, були вони різні – наші вчителі, але існувало щось

таке, що їх об'єднувало: людська порядність, наукова чесність, шляхетність. Ми ж дякуємо долі, що мали можливість бути поряд з ними, перебувати в осонні їхньої мудрості, щедрості й доброти. Високими людськими якостями був наділений Г. А. Нудьга. Він славно одробив свій вік, незважаючи на той «страшний якийсь тягар», і так багато встиг зробити. Я ж завжди відчував острах перед Григорієм Антоновичем через оті пісні літературного походження, ану не відповім на запитання, хто автор слів такої-то пісні – тоді «не питайте, чого в мене...» засмучені очі!..

У 70-річчя вченого ми відвідали його вдома невеличким інститутським гуртом, де були прийняті у його робітні, оточені лагідністю, приязністю і сердечністю. Книги, папки, картини, запам'яталися незвичайного кольору стіни в кімнаті – яскраві такі... На початку 1993 відбулися урочистості у зв'язку з 80-річчям ученого: міський вечір, наукова конференція, пошанування, заповнення видати його спадщину. Скільки і скільком ми так обіцяємо!

І тут слід відзначити велику увагу і любов рідних до свого знакомитого предка. Приклалися вони і до сьогоднішнього відзначення славної ювілейної дати. За це ще раз висловлюємо вдячність панству Анатолію та Ларисі, установам, що старалися організаційно, творчо. Не повинні ми забувати, що перед Г. А. Нудьгою є у великому боргу – «за пісні борги, борги».

Сихів,
21 січня 2013 р.